

הזירה

שגרירות ארה"ב בטהרן שוכנת בלב עיר צפורה בת כחמישה מיליון תושבים, כשסביב לה שכונות מאוכלסות ובניינים גבוהים. עד לפשיטה צבא על השגרירות המון חמוש וחמום מוח, אשר איש לא שלט עליו או ערב לתגובותיו. נוסף לכך הופקדה על שטח השגרירות דרך קבע שמירה מזוינת בת 150 לוחמים.

נוכח העוינות הנודעת לארה"ב מצד שכנותיה של איראן, מהווה רק גבולה הדרומי — חוף המפרץ הפרסי ובחריין — פתח חדירה נוח לצורך מבצע הפשיטה. באזור זה יכולות אניות הצי השביעי האמריקני לשייט ולשמש בסיס יציאה לכוחות הפושטים במסוקים. ואכן, בתכנית הפשיטה עמדה נושאת המטוסים "נימיץ" במרכז הפעילות. גם מטוסי התובלה שהגיעו ממרחקים (כשבסיס יציאתם כנראה שדה קהיר (מצר) וקינא שבדרום מצרים), עקפו בדרכם מדינות רבות וחדרו דרך הפתח הדרומי. מפתח החדירה לשטחה של איראן ועד אזור הפעולה המיועד מפרידים כאלף ק"מ, שהם שלוש שעות טיסה למטוס תובלה וחמש שעות למסוק. דלילות האוכלוסייה באזורים הלא-עירוניים המרוחקים של איראן והמרחקים הגדולים בין יישוב ליישוב מקלים על כוח פשיטה, מצמצמים את סכנת גילוי, ומספקים לו מסתור לחניה ולהמתנה בשטח, גם לפרקי זמן של ימים אחדים ויותר.

אקלים וקרע

איראן בכלל וטהרן בפרט ידועות במזג אוויר חורפי קשה, המגביל משימה מוטסת המיועדת לעבור על פני טווחים ארוכים ולאורך זמן ממושך. עקב כך, כנראה, לא בוצעה תכנית זו במועד מוקדם יותר. תנאי נוסף שהכתיב את עיתוי הפעולה הוא אורכן הפותח והולך של שעות החשכה.

טמפרטורה: כושר הנשיאה של כלי טיס, המהווה גורם קריטי במבצע מוטסת לטווחים ארוכים, מושפע באורח מכריע ממידת הטמפרטורה. בשעות החום יורד כושר זה במידה ניכרת. אזור מדבר כביר והשטח שבינו לבין טהרן מצטיין בהבדלים חריפים בטמפרטורה בין שעות היום והלילה.

קרע: באזור מדבר כביר ישנם שטחים נרחבים של חמדות ומלחות יבשות ונוקשות, המאפשרות נחיתת מטוסי תובלה גם ללא מסלול מוכשר מראש; אולם באותו אזור מצויים גם שטחים טובעניים רחבים של חול ואבק, המקשים ביותר על פעולת מטוסים ומסוקים. טעות קלה באיתור המקום המתאים, עלולה להסיט את אזור הנחיתה משטח אידיאלי לפעולה מוטסת לשטח קשה, הטומן בחובו סיכונים רבים לאנשים ולציוד.

דיגמת קרקע: בידיעה בלתי רשמית נמסר, כי מטוס הרקולס אמריקני נחת במדבר כביר

הפשיטה האמריקנית לאיראן

אל"מ (מיל') אליעזר כהן

ארה"ב בטהרן. כוח מוטס שמנה 90 לוחמי קומנדו מעולים, ואשר כלל בין היתר שישה מטוסי תובלה ושמונה מסוקים, ביצע גיחה אל אזור מדבר כביר שממזרח לטהרן. לאחר שורת תקלות טכניות, שבעקבותיהן יצאו מכלל שימוש שלושה מסוקים, נאלץ קרט, הנשיא דאז, לאשר המלצה לביטול המשימה. אולם בכך לא די; במהלך פינוי הכוח אירעה התנגשות בין מסוק למטוס תובלה, אשר בה נספו שמונה אנשי צוות ונפצעו ארבעה. המהלכים המפורטים והמדויקים של מבצע הנפל טרם פורסמו, וכנראה שלא יראו אור בעתיד הנראה לעין. אולם על בסיס הפרסומים באמצעי התקשורת בארץ ובעולם ועל סמך ההודעות הרשמיות של הממשל האמריקני, שחשפן חלק מהפרשה, ניתן כמדומני לנתח ולהעריך את שיקולי הפשיטה ומהלכיה הן מהבחינות המבצעיות והן מבחינת ההשלכות והמסקנות לעתיד.

עם שחרורם של בני הערובה האמריקניים על-ידי שלטונות איראן, לאחר 444 ימי שבי, באה לקצה פרשה שהייתה קשה ומביכה לארה"ב ולעולם החופשי כולו. אולם עצם השחרור לא מחה שני ממדים, הקשורים זה בזה, שהתגלו באירוע זה: האחד — חדש יחסית — ניסיון סחיטה של מדינה ריבונית ממדינה ריבונית אחרת בשיטות בהן התנסו עד כה רק קבוצות טרור. והשני — הקושי המבצעי הבלתי רגיל הכרוך בניסיון לחלץ בני ערובה הנתונים בשליטת קבוצה טרוריסטית הנהנית מחסותה של המדינה הריבונית. ייתכן כי העתיד צופן היתקלויות נוספות בשני ממדים אלה כאחד, אולם בכוונתי לעסוק רק בממד המבצעי ולבחון את ניסיון החילוץ מצדו המבצעי.

☆ ☆ ☆

ב-24 באפריל 1980 עם ערב פתחו האמריקנים במבצע צבאי שנועד לשחרר את בני הערובה בשגרירות

שבועיים לפני המבצע ושהה במקום שעות אחדות, בלא שנתגלה, לצורך לקיחת דגימות קרקע, שנועדו לבדוק אם זו מסוגלת לעמוד בעומס של מטוסי התובלה הכבדים, העמוסים עד לעייפה בדלק ובציוד. צוות זה השאיר סימונים מיוחדים, כדי להקל על הבאים במבצע עצמו.

להערכתי יכולה הייתה בדיקת הקרקע להיעשות על-ידי סוכנים בשטח ושליחים מיוחדים. העובדה שהאמריקנים עשו זאת דווקא בטיסה (בהנחה שטיסה זו אכן התקיימה) עשויה להעיד על שלושה דברים:

א. האמריקנים לא ראו בחדיירה זו סכנה למבצע או לחשיפתו.

ב. טיסה זו הייתה עבור האמריקנים "תרגיל חדיירה על מודל".

ג. ביצוע זה נועד לבסס את ידע המבצעים, במיוחד המפקדים, על האפשרויות וחופש הפעולה במנחת. סביר להניח, כי על סמך תוצאות תחקיר גיחה זו ניתן היה אף לתדרך היטב את הצוותים המבצעים.

מודיעין

האמריקנים מכירים את איראן באופן יסודי. שנים ארוכות של פעילות כלכלית, הדרכה צבאית ושיחוף פעולה מדיני העשירו את האמריקנים בידע כללי ומפורט, ששימש אותם במבצע זה. בכלל מפעליהם של האמריקנים באיראן ניתן למנות: בניין שדות תעופה ומנחתים והקמת מערך מכ"ם ובקרה. יש לציין, כי באמנם את יחידות הצבא האיראני, בכללן חיל האוויר, סרקו האמריקנים את איראן לאורכה ולרוחבה, כשבמקביל ליקטו לווני הריגול ומטוסי הביון של ארה"ב מידע שוטף על הנעשה במדינה זו. על רקע זה יש להניח, שמתכנני פעולת הפשיטה ומבצעה יכלו לקבל כל מידע אפשרי שרק ביקשו. במסיבת עיתונאים שנערכה ב-9 במאי בפנטגון מסר מפקד המבצע, כי נמסרו לו פרטים על הכביש העובר במנחת "מדבר 1" — הוא המנחת בפושטא-באדאם שבמדבר כביר, אזור ההנחתה שנועד לשמש ראש-אוויר למסוקים, כפי שיובהר להלן. פרטים אלה נאספו באמצעות לווין ריגול, ועליהם קיבל הדובר תדריך מודיעיני מפי מתכנני המבצע.

יכולת תגובה איראנית

מאז ההפיכה האיסלאמית שרוי היה הצבא האיראני במצב אנדרלמוסיה. חיילים ערקו על נשקם וציודם; חיילים החליפו נאמנויות ופיקוד; המשמעת והליואליות התמוטטו; מפקדים הוצאו להורג, נרצחו או ברחו; ופעולות של אחזקת ציוד ואפסנתו לא התבצעו אלא באופן חלקי. גלוי היה, כי סולם הפיקוד הצבאי החדש נמצא עדיין בשלבי הקמה, ושורת בו אי-בהירות, עקב הועזזים שעברו על המדינה והצבא. כן הייתה ידועה לאמריקנים נחיתותו היחסית הבולטת של חיל האוויר האיראני.

צירופם של כל התנאים האמורים הגביר בקרב האמריקנים את ההערכה, לפיה רבים הסיכויים להצלחת המבצע.

תכנון המבצע — בסיס מוצק וראש-אוויר "מדבר 1"

על שלב התכנון לא סיפקו המקורות האמריקניים כל מידע. התכנון שוחזר על-ידי פרשנים רבים על-פי הביצוע ופרטי התקלות שפורסמו ברבים.

העובדה כי התקלות והתאונות אירעו בפושטא-באדאם אשר במדבר כביר, 200 מיל מורחה לטהרן, מוליכה בהכרח למסקנה, כי האמריקנים החליטו להקים שם בסיס לוגיסטי ונקודת יציאה מרכזית לפעולה. במקום זה נועד ככל הנראה לקום ראש-אוויר של המבצע, בסיס יציאתם של המסוקים אל היעד. המרחק מ"מדבר 1" ליעד אפשרי באזור טהרן הנו טווח מקובל לרדיוס הפעולה של המסוקים, ומאפשר להם לבטא את מיטב תכונות הניידות והנשיאה שלהם. יש לציין, כי ניצולם האופרטיבי של מסוקים אלה תוכנן רק מעת הגיעם ל"מדבר 1", שכן עד לשלב זה נאלצו המסוקים לנצל את כושר הנשיאה שלהם עבור דלק לצורכי הטיסה הארוכה.

משימות מטוסי התובלה

מטוסי התובלה נועדו להוביל בהסטה לוגיסטית אסטרטגית את המטענים והלוחמים מבסיס היציאה המרוחקים אל נקודת ראש האוויר. ציוד זה כלל בין היתר:

- דלק למסוקים ולמטוסי התובלה גופם.
- מתקני קשר לתקשורת ולשליטה, כולל ממסר.
- קומנדקרים, ג'יפים ואופנועים לצורך ניידות בשטח.
- בית-חולים שדה, ציוד רפואי, רופאים ומערכת פינוי פצועים.
- נשק, תחמושת וחומרי חבלה.
- ציוד סימון ותאורה לצורך הנחתת כלי הטיס.
- מזון ומים.

יש להניח, כי לאחר הנחתת הציוד נועדו מטוסי התובלה לצאת מאיראן, ולשוב אליה שנית לצורך פינוי הלוחמים ובני הערובה, רק לאחר פרק זמן שהוקצה לביצוע הטקטי (לפחות יממה), וזאת על-פי קריאה מן הכוח הפושט. נקודת הפינוי המתוכננת לא הייתה, קרוב לוודאי, נקודת ההנחתה של הציוד, אלא אזור סמוך יותר ליעד הפעולה. אזור זה, שכונה בעיתונות האמריקנית "מדבר 2", שוכן באזורי החמאדות הקרובים יחסית לפאתי טהרן.

משימות המסוקים

המסוקים נועדו להיות כוח סער טקטי להטסת הכוח הפושט אל היעד וממנו. הלילה הראשון של הפשיטה תוכנן כנראה להגיע אל ראש-האוויר לתדלוק, כך שלכוח המסוקים נותרו שעות חשכה מועטות כדי להעמיס את אמצעי

הלחימה, הלוחמים והציוד ולהטיסם למסחור הסמוך ליעד. למסחור כזה עשויים לשמש הרי אלבורז, אשר שלוחתם הדרומית נמצאת על הדרך ממדבר כביר לבירה. הרים גבוהים ושוממים אלה קרובים ליעד, ונקל למצוא בהם מסחור.

יש להניח, שעיקר הפעולה תוכננה להתבצע בלילה שלאחר מכן, כשאת היום שביניהם עושים הלוחמים במסחור ובמנוחה.

במסגרת זו נועדו המסוקים לבצע את המשימות הבאות:

- הנחתת הלוחמים, על ציודם ורכבם, מנקודת המסחור לציר התנועה אל היעד.
- הסתלקות מאזור ההנחתה והמתנה במסחור לקריאה לפינוי הכוח.
- פינוי בני הערובה והכוח הפושט על ציודו לאחר השלמת המשימה והעברתם אל אזור המפגש עם מטוסי התובלה ("מדבר 2") שנועד לשמש נקודת פינוי מאיראן.
- טיסה אל מחוץ לאיראן, או השארת המסוקים וכל הציוד הבלתי דרוש בשטח ויציאה מאיראן בהרקולסים.

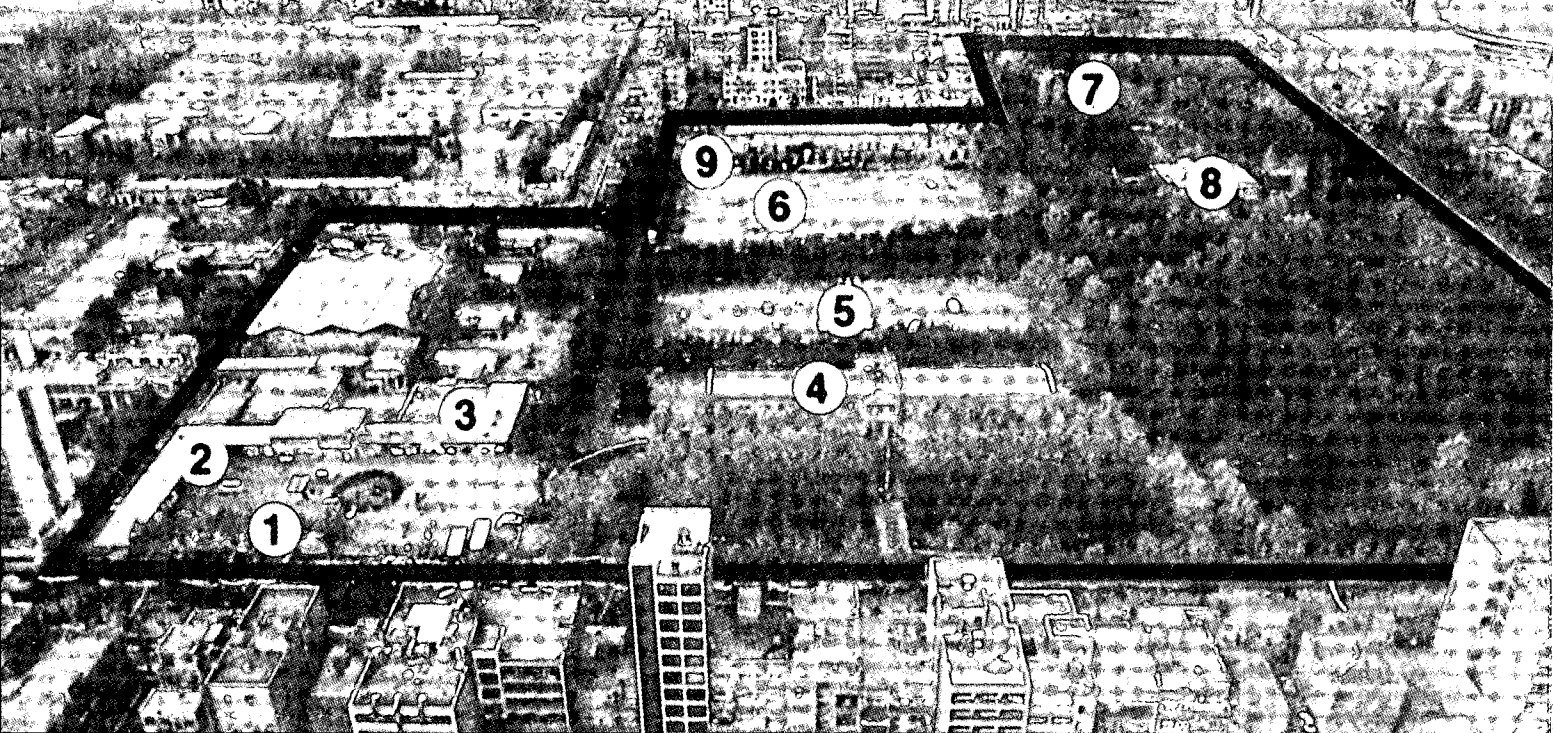
הרקולס C-130

כינויו של ההרקולס "הפאנטום של מטוסי התובלה" מלמד על ההערכה הנודעת למטוס זה, אשר זכה לפרסום נרחב במלחמת ויאט-נאם וב"מבצע אנטבה". ההרקולס מסוגל לשאת מטען תכליתי של כ-20 טון ולטוס בטווחים בינוניים במהירות 250 קשר. בעזרת מכלי דלק דורביים מסוגל ההרקולס להגדיל את טווח טיסתו בהרבה, וכמובן ניתן לתדלקו באוויר, כפי שאולי נהגו האמריקנים במבצע זה. אי-הסתיענותה של ארה"ב, לצורך תדלוק, במדינות ידידותיות (השכנות לאיראן וחשופות לנקמנותה) תרמה להגברת הסודיות סביב המבצע. על-פי מידע שפורסם בעקבות המבצע מתברר, שההרקולס הצדיק את ההערכה הגבוהה כלפיו. אילו עמדו המסוקים על צוותיהם ברמת הביצוע של ההרקולסים, ייתכן שכל תמונת המבצע הייתה משתנה מן הקצה אל הקצה.

"ס — סטליון" סיקורסקי 53 — RH

בחירתו של מסוק סער גדול זה לביצוע משימת הפשיטה נעשתה בשל יתרונותיו הרבים: היותו חדש ביותר, בעל כושר תמרון מעולה, בעל מנועים חזקים ובעל כושר נשיאה גבוה (50 לוחמים או שני ג'יפים). כן מורכבות בו מערכות משוכללות ביותר של מכשור, ניווט אוטומטי המחובר לטייס אוטומטי, ומערכת ראיית לילה המאפשרת טיסה ונחיתה בלילה חשוך, תוך הגברת אור הכוכבים בלבד, ללא סימון מן הקרקע. סיבה נוספת לבחירה זו נבעה אולי ממגמת ההטעיה של האמריקנים, אשר ביקשו לעשות שימוש במסוק שבו מצויד הצבא האיראני.

אולם במעלותיו של מסוק זה טמונות גם

יעד המבצע

היעד של משימת ההצלה, שגיריות ארה"ב בטהרן, השתרע על פני אלפי מטרים רבועים וכלל מספר יעדי משנה. בתמונה נראים: (1) השער הראשי, (2) מאגר הרכב בו התאמנו הסטודנטים הטרווריסטים, (3) הספרייה, ששימשה את

דוברי השושים למסיבות העתונאים, (4) בית השגרירות בו הוחזקו 30 בני ערובה, (5) (6) (7) מגרש חניה ומגרשי כדורגל וטניס, (8) דירת השגריר בה הוחזקו 20 בני ערובה נוספים, (9) השער האחורי דרכו הורשתה כניסת מבקרים לאזור השמור של השגרירות.

ויותר, ובעזרת מכ"ם זה ניתן להתריע מפני מטוסי אויב ולירטם, וכמרכן לעקוב אחר טיסת כל מטוס, לכוונו ולהגן עליו. ייתכן שהיו אף מטוסי קשר נוספים, שהגבירו את יכולת ההאזנה לתגובות אויב אפשריות ולקישור בין היחידות הפועלות.

יעד הפעולה

בניגוד למטרה הברורה של הפעולה — שחרור בני הערובה — נותר יעד הפעולה בחזקת תעלומה, המעוררת סקרנות גוברת נוכח הצהרת הנשיא קרטר, כי פינוי בני הערובה נועד להיות החלק הפשוט שבכל המבצע. הערכתי היא, שחלק זה הנו דווקא מורכב ורב סיכונים, אך בידי הנשיא קרטר ומתכנני המבצע מידע שאינו בידנו, ואנו נאלצים אפוא לעסוק בניתוח אפשרויות בדרך של השערות ומסקנות הנבנות על בסיס הפרסומים הגלויים. נקודה מרכזית הטעונה בירור מוקדם היא: האם נתכוונו האמריקנים לפעול בכל אחד משלבי המבצע כצבא גלוי ומסודר, כשם שעשו באותם שלבים שבוצעו עד לביטולה של המשימה? יציאה מן המסתור, תנועה אל היעד, חדירה אליו, ותקיפת 150 השומרים החמושים המופקדים על מכלול שטחה של שגרירות ארה"ב — פעולות אלה מחייבות נקיטה בדרכים שקטות של הטעיה. תקיפת מבנה אחר בטהרן או בכל עיר אחרת חייבת הייתה להיעשות אף היא בחשאי ובהסוואה, ומכאן הועלו השערות בדבר תחפושות בהן צוידו חלק ממבצעי הפשיטה, שליטתם של אלה בפרסית וקיומם של משתפי פעולה מקומיים. קביעת מועד הפעולה סמוך להגברת הפעילות

ופיקוד קדמי, והוא מצויד במערכות מכ"ם וקשר משוכללות, המאפשרות קיום קשר עם כל הכוחות השותפים למאמץ המבצעי, דבר הנמנע ממפקד הכוח בשטח. במבצע זה היה על המטוס לעמוד בקשר רציף של שליטה ופיקוד עם הגורמים הבאים:

- א. מטוסי ההרקולס והמסוקים שנעו ליעד באופן עצמאי.
 - ב. הכוח המבצע בשטח.
 - ג. כוח הסיוע (אמריקנים שהקדימו להגיע לשטח? משתפי פעולה איראניים?)
 - ד. נושאת המטוסים "נימיץ" ובסיסי יציאה אחרים.
 - ה. מטוסי התקיפה והיירוט שהועמדו בכונן נות התערבות (בעקבות אפשרות התפתחותו של קרב בשטח).
 - ו. הפיקוד האמריקני במטכ"ל ושלוחות הפיקוד הבכירות באזור ובארה"ב.
- מורכבותו של מבצע מעין זה, ריבוי הגורמים המעורבים בו וריחוקו הגיאוגרפי — מחייבים נקודה בה ירוכו לעין המפקד שפע המידע האמור. ואכן קליטת המידע ועיבודו מסתייעת במטוס הפיקוד באוטומציה, מחשבים ומערכות ערבול והצפנה של כל המועבר ברשת הקשר. המידע הנאסף במטוס (על כל הכוחות המשתתפים ועל כל תנועת אויב בזירה) מוצג על מסכי מחשב, מרקעי טלביזיה ואמצעי תצוגה אחרים. פרסומים מקצועיים מצביעים על מידת התאמתו של E3A, בואינג 707 לשמש מטוס פיקוד, וזאת הודות לתשלובת האמצעים לשליטה ולהתראה מוקדמת בהם הוא מצויד. יש לציין, כי מטוס זה מצויד במכ"ם היכול להקיף את כל שטחה של איראן

חולשותיו: ריבוי המערכות המשוכללות עושה אותו רגיש לתקלות טכניות. משימות אחזקתו של מסוק זה מורכבות למדי, עקב ריבוי הרכיבים הנעים שבו ועדינות המערכות האלקטרוניות, ההידרוליות והאוטומטיות, הנחשפות בתנאי פעולה לאבק, חול, מי ים וכיו"ב — גורמים העלולים לשבש את תקינותו. לנוכח זאת ניצבים טייסי המסוק לא אחת בפני הבעיה, האם יוכלו להשלים את משימתם, למרות אי תקינות אחת המערכות או כמה מהן. חלקים שונים של המסוק (כגון: מושב, דלתות, מנופים ופריטים אחרים שאינם דרושים לצורך המשימה) ניתנים לפירוק ול"גילוח" קודם הפעולה. עקב כך קטן משקל המסוק וגדל טווח הטיסה שלו. מקורות שונים ציינו, שהאמריקנים אכן נצלו אפשרות זו, ונוסף לכך אף הסירו את מסנני האוויר של המסוקים, גורם המקצר את חיי המנוע, אך מעלה את ההספק שלו ומשפר את ביצועיו. יש התוהים אם פעולה זו אכן הייתה רצויה. הספק המנועים אמנם גדל בדרך זו ב-3%-5%, אך לעומת זאת עלולה הפעילות באזור אבק וחול לפגום בכושר פעולת המנועים (על אף היות השפעה זו בלתי מידית). עם זאת, יש לציין, כי לא נמסר על כל תקלת מנוע במבצע זה.

מטוסי ממסר — שליטה ופיקוד

לאחר מבצע אנטבה פורסם מידע מעניין, לפיו טסו קצינים ישראלים במטוס פיקוד באזור המבצע, וקיימו קשר עם הכוח המבצע. בפשיטה באיראן השתתף לפחות מטוס פיקוד אחד כזה, ובו נמצא מפקד המבצע גנרל דונאלד ווגאט. מטוס פיקוד משמש מוצב שליטה

האמריקנית פורסם מידע אודות מפות (שנתפסו על-ידי האיראנים) ובהן צוין ביתו של חומייני (ניוורוק 12.5.80).

התקלות ולקחינה

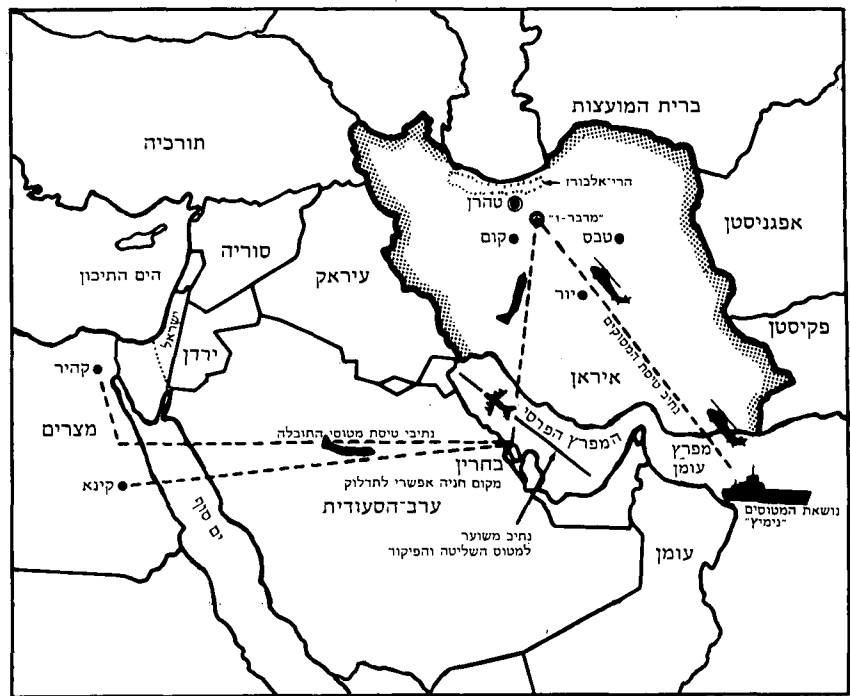
הצבעה על התקלות שאירעו במהלך המבצע וניתוחן עשויים להקל עלינו להעריך, האם ניתן היה לצפות להתרחשותן של תקלות אלה, למנוע אותן או לתקן. ניעזר בתסריט משוחזר הבנוי על המידע המוסמך והגלוי ועל ההשערות הסבירות המשלימות אותו.

יש לשער, כי המסוקים האיטיים יחסית חצו את חופי איראן בפינת הגבול הדרום מזרחי בקטע כלשהו בין מצרי הורמוז לגבול פאקיסטן באור אחרון של יום ה' 24.4.80 בשעה 19.10 בזמן המקומי. מטוסי התובלה חצו את הגבול מערבית למצרי הורמוז בחשכה מוחלטת (ששררה מ-19.30). גם אם לא ביצעו ההרקולסים נחיתות תדלוק והכנות בכחירין, קרוב לוודאי שזה היה נתיב טיסתם. שני המבנים טסו בנפרד לנקודת מפגש בפושטא-באדאם, כשמטוסי התובלה עמוסים וכבדים, בעיקר בדלק, לצורכי טיסתם חזרה ולצורכי תדלוק המסוקים. הצורך בסדירות מוחלטת מגדיל את הסבירות של חציית הגבול באזורים שוממים וטיסה בגובה נמוך מתחת לכיסוי המכ"ם, או במקום שכיסוי כזה אינו קיים כלל.

התקלה הראשונה ונטישת המסוק הראשון

במרחק שתי שעות טיסה מנושאת המטוסים אירעה התקלה הראשונה, אשר עליה דיווחו שניים מתוך שמונת המסוקים שבמבנה. המסוקים דיווחו על "תקלות חשמליות", ואחד מהם אף הודיע, כי אין ביכולתו להמשיך בטיסה. מסוק זה נחת נחיתת חירום באזור כלשהו בדרום-מערב איראן סמוך לגבול פאקיסטן, שם ננטש, וצוותו עבר למסוק הפגום השני שחזר אל ה"נימיץ".

התקלות במסוק שננטש תוארו כתקלות במערכת הרוטור הראשי. על-פי הודעות רשמיות של מפקדי המבצע מתברר, כי במסוק זה נדלקה נורה המציינת ירידה בלחץ של דיחוס להבי הרוטור הראשי. מסוק זה מצויד בלהבים הדחוסים בגז. דחיסות הלהב מציינת את שלמות מבנה קורת הלהב. איבוד הלחץ מציין כי קיים סדק, שבר או חור במבנה העיקרי של הלהב וקיימת סכנת התרסקות, בעיקר בעומסים של טיסה במערבולות אוויר או בעומסי נחיתה והמראה. משנדלקת נורה האזהרה חייב הטייס לנתות מיד ולברוק אם תקלה זו נובעת ממערכת האזהרה בלבד, או שאכן איבד הלהב מדחיסות. בבדיקה חוזרת על הקרקע, גילה הצוות, כי מד הלחץ בלהב עצמו אכן מצביע על ירידה. במקרה כזה אסור להמשיך לטוס מחשש התרסקות באוויר. ואכן, הצוות נטש את המסוק במקום, בלא לפצוץ מחשש שהפיצוץ יגלה את המבצע כולו.

מפת נחית טיסת מטוסי התובלה, המסוקים ומטוס השליטה והפיקוד

אפוא צורך בנחיתות ובהמראות בזו אחר זו (פרק זמן האורך 8-10 דקות). גם אם היו מגיעים המסוקים בסימני זהיוו איראניים, קשה להניח כי הסביבה הצפופה שבקרבתם הייתה נשארת אדישה למהומה ולרעש המסוקים. ריבוי התנאים המוקדמים ההכרחיים האמורים לעיל מוביל למסקנה, כי פינוי בני הערובה משטח השגרירות באמצעות מסוקים הוא בלתי סביר. עלינו להניח אפוא חדירה ונסיגה בדרך קרקעית, אף שדרך זו עלולה הייתה להתבצע תוך קרב עם כוח איראני. במקרה של התנגשות כוחות מעין זו עשויה הייתה להיוודע לאמריקנים עדיפות איכותית בכוח הלוחם ובעצמת האש. תנועת הכוח ופינויו נועדה, על-פי הערכה זו, להתבצע ברכב עד לנקודה קרובה יחסית, כגון אצטדיון אמג'דיה, הנמצא מעבר לכביש, היכול לשמש נקודת פינוי מתוך העיר, אשר בה ניתן ל-3-4 מסוקים לנחות ביחד ולבצע פינוי מהיר וטיסה אל נקודת המפגש עם מטוסי התובלה. בנקודת מפגש זו ("מדבר-2") ניתן היה להעביר את האנשים למטוסי התובלה, לפוצץ את המסוקים, לנטשם כמות שהם בשטח, או אף לתדלק אותם ולהטיסם ריקים אל מחוץ לגבולות איראן.

השתלשלות אירועים אפשרית זאת, הצופנת בחובה אפשרויות כה רבות של תקלות וקשיים, רחוקה מאוד מהערכתו של הנשיא קרטנר על קלות הביצוע. המורכבות והבעייתיות של פעולה כזאת רבות אפוא עד כדי כך, שהספקות אם אמנם זהו יעד הפעולה אינם מוצאים תשובה הולמת.

יעדים אלטרנטיביים: כאמור אין להוציא מכלל אפשרות כי יעדו של הכוח הפושט לא היה השגרירות. די אם נציין, כי בעיתונות

הפוליטית של מדינות אירופה במשבר האיראני עשויה להיחשב כצעד הטעייתי כלפי איראן: שכן פעילות מדינית מאומצת יכלה לשמש כיסוי להכנות לפעולה צבאית. האם בדומה למבצע אנטבה הייתה כוונה להשתלט על השומרים ולנטרלם באופן מהיר ומהם, ובדרך זו למנוע את הפעלת מתקני החבלה שהותקנו סביב בני הערובה? חוסר מידע לא מאפשר להשיב על שאלה זו באורח חד-משמעי.

אופן ניתוק המגע, אורח הפינוי ודרכי הנסיגה נותרו אף הם בגדר תעלומה. עיון בתצלום שטח השגרירות מבהיר לכל את גודל המכלול שבו מדובר. השגרירות אינה בניין כי אם שכונה. בני הערובה הוחזקו בשני מבנים, 30 בבניין גדול (מס' 4) ו-20 בבניין בינוני, מרוחק ממנו עשרות מטרים (מס' 8). בין שני מבנים אלה וסביבם ניצבים מבנים נוספים, אשר על פניהם נועדו לחלוף מבצעי הפשיטה ומכאן שהיה הכרח לנטרלם, על מנת למנוע מתוכם הפרעה למהלך המבצע. כן היה צורך למנוע משומרי המתקנים השונים קשר ואפשרות הזעקת סיוע מבחוץ. יש להדגיש, כי גם אם היה הכוח מצליח להגיע לשגרירות בהפתעה, היה עליו לחדור ברזומנית לשני המבנים, לשלוט על כל המבנים האחרים ולפנות את בני הערובה.

שטח הנחיתה הסביר היחיד בתוך אזור השגרירות מצוי במגרש הכדורגל שבמרכז הספורט, אך גודלו מאפשר נחיתת מסוק אחד בלבד. לשם פינוי 50 בני ערובה, 90 לוחמים ועוד מספר לא ידוע של משתפי פעולה (10-40?) נחוצים 3-4 מסוקים, ומאחר שלא ניתן להם לשהות בשטח בעת ובעונה אחת, יש

התקלה השנייה — השבתת המסוק השני

לאחר שובו של המסוק הבלתי תקין השני ל"נימיץ", נתגלה שצידום של הלוחמים חסם את מעבר זרימת האוויר של מערכת קירור המכשירים, שחלק מהמנועים החשמליים ניווק, ושמערכת הג'ירו (המספקת בעיקר את הכיוונים המדויקים של הטיסה) נשרפה מתום. כאמור נחת מסוק זה ליד המסוק שנחת נחיתה חירום, אסף את צוותו, וחזר ל"נימיץ" בסיוע כיוונים מגנטיים מהמערכת המשנית, ובהכוונה מכ"ם של מטוס השליטה ושל "נימיץ". בהכוונה זו גילו המסייעים בעורף, כי למסוק אין די דלק לחזור ל"נימיץ", והורו לנושאת המטוסים לשוט צפונה במלוא מהירותה. ואכן הודות לכך הצליח המסוק לנחות על סיפון נושאת המטוסים כשמכליו ריקים.

התקלה השלישית — קשיי מזג אוויר

באותה עת דיווחו המסוקים שהמשיכו בטיסה, כי נקלצו לסופת חול קשה המונעת מהם היעזרות באור חצי הירח שהוסתר כליל. בשל מצב זה התקדמו המסוקים במשך כשלוש שעות כשהם נמנעים מלעלות מעל לחול מחשש שמא יתגלו על מסכי המכ"ם. סופת החול גרמה לשיבושים בתכנית. היא אילצה את המסוקים להפר את דממת האלחוט ולהדליק את האורות (פעולות שהיו עלולות להביא לגילוי הכוח). כן גרמה ודאי הסופה לעייפות יתר של צוותי המסוקים, שממילא עמדו במשימה מפרכת של טיסה בת 5-6 שעות בלילה.

לכוח המשימה לא נותרו אפוא אלא 3/4 מכוח המסוקים, כשאלה חסרים חלקי חילוף (שנותרו במסוק שחזר ל"נימיץ") ומאוישים בצוותים עייפים.

ששת המסוקים וששת ההרקולסים המשיכו לנקודת המפגש "מדבר 1", כשאמצעי הניווט ומכשירי הביות והאוטומציה מאפשרים להם לערוך מפגש מדויק במקום. מטוסי ההרקולס אכן נחתו במנחת "מדבר 1" בחצות הלילה בדיוק כמתוכנן, אך המסוקים אחרו, חלקם נחתו ב-0130, ויתרם אף מאוחר יותר — איחור אשר גרם למתח ולעצבנות במנחת.

התקלה הרביעית — מסוק שלישי יוצא מכלל פעולה

לאחר הנחיתה נמסר, כי מסוק שלישי יצא מכ"ל פעולה בשל תקלה הידראולית במערכת ההגיים. בהודעה אמריקנית רשמית צויין, כי שבר של בורג במערכת ההידראולית הראשית גרם לנזילת כל השמן, והמשאבה שעבדה ללא שימון ניווקה ונשרפה. במסוק נותרה אפוא מערכת משנית בלבד אשר אינה מספקת, שכן המערכת הראשית היא המנהיגה את הרוטור הראשי, וכל היגוי המסוק תלוי במערכת זו. בשלב זה נדרש מפקד הכוח הפושט להערכת

מצב, לאור ההנחיות המוקדמות שנקבעו בעת תכנון המבצע:

- נקבע מראש, כי אם ייפגעו שלושה מסוקים ויותר, יש להפסיק את המבצע.
- היעדר רורבה במסוקים ובחלקי חילוף היווה גורם המגביל את המשך הביצוע.
- נתעוררה סכנה, כי לא יהיה מקום במסוקים לכל בני הערובה והלוחמים ביציאה מהיעד הסופי.

בשלב זה נאלץ קולונל בקווית, מפקד היחידה הלוחמת*, להודות, כי הגיע אל מתחת לקו האדום של ביצוע המשימה. הוא התייעץ עם קולונל ג'יימס קייל, מפקד הכוח האווירי במקום, שהמליץ על הפסקת הפעולה. הערכתם המשותפת הועברה למפקד המבצע גנרל דונאלד ווגאט (שנמצא במטוס הפיקוד). אשר המליץ על הפסקת הפעולה ונסיגה, וקיבל לכך את אישור ראש המטות המשולבים והנשיא. ההחלטה על הפסקת הפעולה נפלה על-פי הדיווח ב-02.00 זמן מקומי. באותה עת התארגנו חמשת המסוקים וששת ההרקולסים לטיסה חזרה תוך נטישת המסוק הפגוע במקום, ואז התרחשה התקלה החמישית והחמורה מכולן.

התקלה החמישית — ההתנגשות

בעת חדוק אחד המסוקים אול הדלק ממכלי ההרקולס, ונתעורר צורך להצמיד את המסוק למטוס חדוק אחר. כדי להימנע מהסעה על פני השטח (הכרוכה אף בהעלאת אבק רב), החליט צוות המסוק על ריחוף לעמדה החדשה, אל צדו האחר של ההרקולס; אולם בשל החשכה, האבק והעייפות שגה בהערכת הגובה, ובעקבות זאת פגע הלהב הראשי של המסוק בהרקולס בין תא הטיס ותא המטען. גוף המתכת של ההרקולס התניו ניצוצות עזים, שהציתו את הדלק הרב שנשא בקרבו וגרמו לפיצוץ. בתוך כך איבד המסוק את יציבותו והתחיל לצדו של ההרקולס. ארבעים לוחמים ששהו באותה עת בתא המטען של ההרקולס הצליחו להימלט דרך דלת המטוס ולהיחלץ, ואילו אחרים נלכדו באש ונשרפו. במצב זה של בלה ותגובות קשות, כשמטוס עולה בלהבות ומסוק מרוסק לצדו, והכל נמלטים על נפשם מן האש — החליט מפקד הכוח לנטוש את יתרת המסוקים, לרכו את כוחותיו, להגיש עזרה לפצועים ולהתכונן מהשטח בחמישה מטוסי ההרקולס שנותרו.

ההרקולסים, שחננו על הקרקע כשמונעיהם פועלים כל העת, הסיעו את עצמם אל מחוץ לטווח הדלקה, ובתום ההתארגנות העלו עליהם את כוח המשימה וחזרו לבסיס היציאה. על-פי הוראת קולונל בקווית התפנו המטוסים מן השטח חצי שעה לאחר ההתפוצצות, ובכך

* לקולונל צ'ארלס בקווית 28 שנות ניסיון צבאי ומוניטין כלוחם נועז ורב חשיבה. ומה ארבע שנים שימש כמפקד של היחידה ללוחמה בטרור. הכשרתו וניסיונו עשוהו מועמד טבעי לפיקוד על כוח הפשיטה.

הסתיימה פעילות הכוחות האמריקניים בשטח איראן. בשטח הנחיתה מצאו לאחר מכן האיראנים מטוס תובלה ומסוק שרופים וארבעה מסוקים בלתי מתודלקים, אך ראויים לטיסה.

התקלה השישית — הפקרת חומר מסווג

במסוקים ובמטוס הנטושים הותירו האמריקנים לא רק את גופות חבריהם שנהרגו, אלא אף ציוד רב שכלל מפות, תיקי מבצע ומסמכים. על הפגיעה הקשה בגאווה ובמוסר המלחמה בעקבות נטישת הגופות, נוספה אפוא נסיגה מבוהלת ומבולבלת, שחשפה את פרטי המבצע, כוונותיו ודרכי ביצועו.

התקלה השביעית — אי פיצוץ המסוקים

נפילת המסמכים והציוד הרב לידי האיראנים אירעה בעקבות תקלה נוספת — אי הפעלתם של חלק ממתקני החבלה שיועדו לפוצץ את המסוקים הנטושים ולהשמיד את תכולתם. אפשר שאי הפעלת המתקנים נבעה מתוך חשש להסתבכות נוספת ולהגדלת מספר הנפגעים. מכל מקום, הכוחות האיראניים שהגיעו לשטח למחרת נתקלו במיקוש ואבזרי מלכוד שגרמו להריגת שניים מהם ולפציעת אחרים. חלק מן המסוקים נשאר שלם, אך האיראנים העדיפו לפוצצם כדי למנוע חבלה מאנשיהם, ואפשר גם מתוך חשש שהאמריקנים יעשו בהם שימוש חוזר.

התקלה השמינית — איראנים באיזור המנחת

תקלה זו היא תקלת מודיעין. בתכנון אזור הנחיתה בפושטת א-באדאם לא הובאה, כנראה, בחשבון תנועת רכב ערה יחסית לאותה שעת לילה. התנועה בכביש הפתיחה את האמריקנים, ואילצה אותם לשבות את 44 נוסעי האוטובוס שעבר במקום. מכלית איראנית שעברה אף היא במקום ננטשה על-ידי נהגה ועוזרו, שהצליחו לחמוק מיריות האמריקנים, אשר כדוריהם פגעו דווקא במכלית, שהפכה מיד למאכלת אש. תקלת מודיעין זו הגבירה את סיכויי חשיפתם של האמריקנים, והובאה בחשבון בעת ההכרעה על הפסקת המשימה והנסיגה.

התקלות הטכניות הכריעו

אין ספק, שאילמלא שלוש התקלות הטכניות — נחיתת החירום של המסוק הראשון, נטישתו סמוך לכניסה לשטח איראן, חזרתו של המסוק השני ל"נימיץ" עקב תקלות, והליקויים ההידראוליים שנתגלו במסוק השלישי בפושטת א-באדאם — היו פני המבצע נראים אחרת. בעקבות תקלות אלה ירדו ממצבת המבצע שלושה מתוך שמונת המסוקים. המסוק הרביעי שאבד בהתנגשות נפגע לאחר ההחלטה על ביטול המשימה, וסיבת אובדנו היא טעות

אנוש, היכולה לקרות לכל טייס, בלא קשר הכרחי עם רמת אימוניו. מכל מקום לא טעות אנוש חרצה את גורל המבצע, אלא תקלות טכניות תחזוקתיות.

רמת השמישיות ואיכות התחזוקה של המסוקים נתגלתה כירודה ביותר, הן בדרגי הטיסה והן בדרגי המוסכים. כעשר שעות לפני ההמראה למבצע הופעלה בטעות מערכת כיבוי האש אשר על גבי הסיפון של ה"נימיץ". עקב תקלה זאת הוצפו המסוקים במי ים וקצף. על אף הטענות כי התחת מי הים לא גרמה לתקלות, סביר להניח שחדירת מים לחלקים פנימיים בגוף המסוק וחלחולם לתוך מערכות רגישות, אכן "תרמו" לחלק מהתופעות שהתגלו לאחר מכן. יש להדגיש, כי לא תמיד עשויה תקלה כזאת להתגלות מיד. קשה לאתרה למראית עין, ולפיכך נחשבת זו לבוגרנית. מכאן שבמקרה זה עדיף היה שלא להישען על חוות דעתם של הטכנאים והטייסים שטענו כי המסוקים כשירים לטיסה (מאחר שלא נמצאו תקלות בבסיס היציאה) ותחת זאת ראוי היה לעשות שימוש במסוקים שלא נרטבו. (אם היו כאלה). הסרת האביזרים והחלקים להפחתת משקלם של המסוקים לא גרמה לתקלות, שכן אביזרים אלה מיועדים מלכתחילה לשימוש ולהסרה על-פי המשימה המיועדת למסוק. כמו-כן אין שחר לטענה, שהסרת מסנני האוויר היא הגורם לתקלות. מסנני האוויר אינם קשורים כלל למערכות ההידראוליות או האחרות שהוזכרו. פגיעת אבק מקצרת אמנם את חיי המנוע, אך לא נשמעו כל טענות על פעולות המנועים.

אימונים והכנות למבצע

כחודש לאחר תפיסת בני הערובה ניתן לצבא אור ירוק להתחיל בתכנונים ובהכנות לאפשרות של פתרון צבאי לבעיה. בינואר 1980 נבחרו הכוחות והצוותים שנועדו להשתתף במבצע, ובמקביל נאסף מודיעין והחל התכנון. במשך החודשים פברואר ומרס נערכו תרגילים רבים של כל אחת מהיחידות, ולקראת סוף מרס נערכו תרגילים מלאים על "מודל" בהשתתפות כל הכוחות. בתחילת אפריל אישר הנשיא את ביצוע המבצע, לאחר שמפקדי הכוחות אישרו כי "לא רק שניתן לבצע את המבצע — כי-אם לבצעו בסיכויי הצלחה גבוהים." חקירת ההכנות הרבות שנערכו לקראת המבצע מלמדת, כי ליקויי המבצע לא נגרמו בשום פנים עקב אי הקצאת די זמן, משאבים או עדיפויות לנושא. נהפוך-הוא, כל אלה הוקצו ביד רחבה ואולי אף מוגזמת. הליקויים בהכנות, כפי שציינו על-ידי האמריקנים בתחקיר אותו ערכו, הצטמצמו בגורמים הבאים:

- שמירה קפדנית מדי על ביטחון-שדה גרמה לכך, שמידע חיוני נעלם מחלק מהכוחות.
- העברת מסוקים ל"נימיץ" נעשתה מאוחר מדי ובכמות חסרה כדי לא לעורר חשדות.

כוננות מסוקים וצוותים תחליפיים
למרות שבכל מבצע צבאי, גם בעל חשיבות קריטית פחותה מזו של מבצע זה, מקובל ולעתים אף הכרחי, להתזקק לצוותי כוננות ברזרבה ומטוסי תחליף למקרה תקלה, לא הוזכר קיום תחליף כזה הפעם. לא ניתן הסבר, מדוע לא התחליפו האמריקנים את שני המסוקים הראשונים שירדו מהמצבה. אפילו אם נדרש פרק זמן נוסף לבירורים והכנות, היו עדיין לכוון חליף די שעות חשכה כדי להגיע "למדבר 1". אמנם, יכול להיות שכוח חליפי כזה אכן היה בדרך אל היעד כשהוחלט על ביטול המבצע, וכי זה חזר על עקבותיו בלא שניתן לדבר פרסום בהודעות הרשמיות, אך מידת הסבירות שאכן כך אירע קלושה, שכן אילו אכן היו מסוקים אלה בדרך, ספק אם היה מפקד הכוח ממליץ לבטל את המשימה, כשרק מסוק אחד חסר במצבה (המסוק השלישי שתקלתו נתגלתה מאוחר יותר ב"מדבר 1").

מפקד הצי ה-7, האדמירל הייורד, טען במסיבת עיתונאים ("ניויוורק" 12 מאי 80), כי צוותי אחזקה מיוחדים הוזמנו לטיפול במסוקים לפני המבצע, וכי כל הטכנאים המוכשרים ביותר טיפלו במסוקים לפני המבצע. אולם כהשלמה ראוי לציין את העובדות הבאות: א. אחד המסוקים שהשתתף במבצע לא טס לפני המבצע 60 יום, והוא הועלה על גבי נושאת המטוסים ברגע האחרון.

ב. האדמירל הודה שהמסוקים אכן לא ביצעו לפני המבצע טיסה ארוכה כדוגמת זו שנדרשו לעמוד בה במבצע עצמו.

ג. האדמירל לא פירט, כיצד נקבעה כשירותם של חמשת המסוקים, למרות שעמדו בהתחת מי הים והקצף למשך דקה תמימה. למעשה ניתן לאמר, כי רק שלושה מתוך שמונת המסוקים שהשתתפו במבצע לא עברו "טבילת תקלות" שלפני המבצע.

ד. שני מסוקים שנטלו חלק במבצע הובאו אל סיפון נושאת המטוסים ערב המבצע מהאי דייגו גרסייה, כשעד אז עסקו באימונים, בשליית מוקשים ובתפקידים שגרתיים בצי.

ההתנגשות והשלכותיה

בעקבות ההתנגשות נאלצו האמריקנים לפרסם את ההודעה על המבצע וכישלונו. הפקרת הגופות בשטח ונטישת המסוקים על תכולתם מנעו כל סיכוי להעלים את העובדות או לטשטשן. לולא התאונה אפשר שיכלו האמריקנים לפנות את המנחת בלא להותיר עקבות.

האיראנים היו אמנם מגלים מאוחר יותר שני מסוקים נטושים (האחד אי שם בדרום המדינה והשני במדבר כביר) אך עצם מציאותם של אלה הייתה יכולה להוליד אין סוף השערות והסברים. יש לציין, כי גם לאחר ההתנגשות נזקקו האיראנים לעמול רבות, עד שהצליחו להבהיר לעצמם על סמך העקבות בשטח, מה באמת אירע.

התנהגות המפקד לאחר ההתנגשות
עד כה לא נמצא הסבר מניח את הדעת לסיבת חפזונו של האמריקנים לפנות את מנחת "מדבר 1". אי פינוי גופות חללי התאונה והשארת תיקי המבצע במסוקים הם כל כך תמוהים, עד שהיה מי שניסה לתרץ אותם כאילו נעשו במתכוון. מפקד הכוח ששמו הלך לפניו כמי שאינו מוותר אנשים מאוחר, נהג הפעם שלא כדרכו, וללא מידע נוסף, שיוזע אור על האירועים, אין לנקותו מהאחריות למחדל החמור של הפינוי החפז.

ההתנגשות על הקרקע אירעה בסביבות השעה 2 לפנות בוקר. עד לאור ראשון נותרו הרבה יותר מ-30 הדקות בהן פינה הכוח את המנחת. נשאלת אפוא השאלה מדוע לא שהו הכוחות במקום, לפחות, עד אור ראשון? ומדוע אור ראשון צריך היה להגבילם בכלל, הרי המבצע נדון ממילא לגילוי, כך שעדיף היה ל"התקפל" באופן איטי ומבוקר. קולונל בקווית העיד, כי שהו במחיצתו מיטב לוחמי ארה"ב, כשלכוח מוכבט כל סיוע התקפי של מטוסים תוך פרק זמן קצר. אמנם יכול להיות שמאחורי חיפזון זה עמד השיקול של אי-רצון לסבך עוד יותר את הפעולה, אך גם במקרה זה לא מובן מדוע לא המתינו הכוחות לפחות עד לדעיכתה של אש ההתנגשות, ולקראת אור ראשון היו אוספים את הציוד, משמידים בוודאות את המסוקים ומתפנים באופן מסודר יותר. מי יודע אם בין שמונת הלוחמים הנעדרים שננטשו לא היו אף פצועים??

סיכום

לאחר כישלון המבצע נשמעו דברי ביקורת, מהם השתמע כי אירוע זה מהווה מכה לעולם החופשי, ושבעקבותיו תאבד ארה"ב עוד יותר את כושר הרתעתה. אולם אין לשכוח, כי ארה"ב הייתה ונותרה מעצמה צבאית מן המעלה הראשונה, הן מבחינת כוחה בלוחמה קונבנציונלית והן בלוחמה גרעינית. כישלון מבצע החילוץ, שהיה ראשון מסוגו אצל האמריקנים, רק יגביר את נחישותם לחקן את הליקויים ולהפיק את הלקחים. מן הראוי לזכור, כי גם מדינות אחרות, בלתי מנוסות במבצעים מסוג זה, נכשלו בניסיונותיהם הראשונים, ולא בשלבי ההכנה, כי אם ביעד עצמו, על אף שפעלו בביטחון, ולא בסביבה עוינת כפי שפעלו האמריקנים (לדוגמה: המצרים בלונקה, הגרמנים במינכן). אין קשר הכרחי בין גודלה של מעצמה לסיכויי ההצלחה של משימת חילוץ, אשר לא לשווא נחשבת בכל צבא למבצע סבוך ורב סיכון. נוכח התגברות הטרור וההתקפות החוזרות ונשנות על מוסדות אמריקניים ברחבי העולם, אין ספק כי כישלון המבצע ימריץ את ארה"ב להשקיע יתר מאמץ בכיוון זה. לעולם החופשי כולו יש אינטרס ברור בקידום כוח זה, מאחר שהכל שותפים לגורל, וארה"ב הינה המעצמה המובילה של עולם זה.